

Börtönegyetem

Ilyen is van? Nem annak szánta a kommunista rendszer: inkább élők halottas házának, bolondok házának, az élve eltemetettek kriptájának.

Más az, aminek szánják, és más az, amivé tesszük. Ha többekkel vagyunk egy cellában: rájövünk, nincs olyan ember, akitől ne lehetne tanulni valamit, s akinek ne szolgálhatnánk valamivel. Nem kilátástalan, üresjárat, értelmetlen az életünk. A politikai foglyok nagy százaléka az értelmiségiekből került össze. Nagyon változatos összetételűek: tanárok, mérnökök, művészek, költők, egyetemi professzorok, papok, püspökök.

Minden együtt van. Ki kell használni az alkalmat. Magam is igyekeztem tanulni.

Néhány tanítómra szívesen gondolok vissza: a bukaresti zsidó-keresztyén Ásértől németet, Chiria ortodox lelkésztől (4 éven át református teológián tanult nyugaton) még igelátást is. „Ez az én fiam – mondta hazatért rongyos fiának az apa! Nem átöltöztetés után vallotta Fiának. Így tesz velünk a mi Atyánk. Térjünk vissza hozzá bűnbánattal.” Bennünket, a reformáció örökösait egy kicsit „vorbäreț”-eknek (fecsegő, sokat beszélő) tartott. Van is benne valami. Szabadulásunk után felkerestük feleségemmel bukaresti templomában. Elénk sietett, s melegen ölelt keblére.

Balaur ortodox lelkész mint állandóan imádkozó ember maradt meg emlékemben. Ő is fővárosi volt. A román ortodox egyházban a Oastea Domnului (az Úr hadserege) nevű megújulási mozgalomnak is meg kellett hozni az áldozatot. A vezetőket, Traian Dorz, Nicolae Moldoveanu mellett két ortodox papot, egy fiatal és egy öreg papot is letartóztattak. Az öreggel több időn át voltam együtt: csendes, mosolygós, nem volt panaszkodó, lázadó, magaviselete Krisztus szelidségére és alázatára tanított. Már rég az örökkévalóságban közvetlenül magasztalhatja Urát. Az egyik jezsuita pátértől önfegyelmet, Richárd Wurmbrandtól bátorságot tanulhattunk. A „rugul aprins” (égő máglya) nem ortodox román közösség egyik tagjától a csendet és éjszakába nyúló imádkozást.

Gellérd Imre unitárius lelkész és teológiai tanár lélektant adott le a „börtönkatedrán”. Fekete János, volt karácsonyfalvi öreg „betánista” CE-s testvérünktől szent, mennyei humort, vígságot tanultunk. Kifigurázta az imamalmokat, a kegyességi rutint, a nagyképűséget. Minden szombaton „vígestet” tartott saját műsorral.

Tanulhattuk a hálás szívet akkor is, ha hamuszürkére színeződöttünk az éhezésben.

Az egyszemélyes cella: magánegyetem. A közöst az állam adja professzoraival együtt. A kegyelem a börtönt is ajándékokkal rakta tele. A cellák pár négyzetméternyi világában a perspektívák kitágultak. Mennyei dimenziók vettek körül. „A börtönélet arra segít, hogy az ember a dolgokat igazi valójukban lássa” (Oscar Wilde). Éhség, verés, büntetőcella, dermesztő hideg és pokoli hőség rásegíthetnek a nem romlandó értékek felfedezésére.

A diktatúrában – tanította Richárd Wurmbrand – a börtön a legtisztességesebb hely. Jó helyen vagyunk, vigasztalta a papokat, és ha kikíváncozunk innen, harcoljunk ez ellen a kísértés ellen. Amikor pedig esetleg kiszabadulunk, ne feledkezzünk meg arról, hogy mi itt igazán szabadok voltunk. Majd elmondott egy történetet, amely a Szovjetunióban játszódott le, a nagy tisztogatások idején:

Egy sokgyermekes, szerencsétlen ember meggyóna papjának, hogy ő a besúgója, és mivel pénzt is kap szolgálataiért, folytatni kénytelen, amit már hosszú ideje tesz. A pap felszabadította őt a további besúgásra. Rövid idő után a papot kivégezték.

A keresztény kompromisszum locusaként emlegetett ígét: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré” (Lk 20,25) Richárd gyakran magyarázta a börtönben. Legyen a császáré az adópénz, de semmi köze nincs az adózóhoz – vallotta Richárd. Az adózó az Istené, és övé maga a császár is, ő sem pusztán az önmagáé. A császár egyetlen fát nem ültetett Izraelben, de ette azok gyümölcsét, sőt prédálta udvartartásával és hadigépezetével együtt. Mi hát a császáré? Nemcsak a dénár az övé, hanem a szó is, Jézus szava, amit ő a pénz mellé tett: „Istennek is, ami az Istené.” Amiből pedig az következik, hogy a császár

nem isten. Nem *Dominus*, nem *Deus*, nem *Salvator*. Császárként is csak ember.

Nem az a baj, hogy megadjuk neki azt, ami jár neki; hanem hogy nem kapja meg tőlünk azt is, ami még neki jár: az isteni szót, amely tett is, és amely a szabadságunk biztosítója a bennünket kisajátító hatalmi rendszerben. Az egyház gyávaságból hallgatja el az „is”-t, amivel pedig megtagadhatná a kisajátított hatalmat.

Mi hát a császáré? Ekkor Richárd egy rúgással mutatta be, mi jár valóban az önmagát istenítő hatalmasságnak.

Amikor egyszer a teológia tudományáról folyt a vita a börtönben, Richárd azt kérdezte tőlünk, hogy szerintünk ki a legbölcsebb a kolozsvári teológiai professzorok között.

Fogság után: Visky Júlia, Richárd Wurmbrand, Binci.

Elkezdődött a találgatás, ki egyet mondott, ki mást, jelentős tudományos munkássággal, evvel-avval indokolták a választást. Senki nem találta el. Végül ő válaszolt saját kérdésére:

– A legbölcsebb professzor – mondta Richárd – Horváth Jenő. És tudjátok, miért?

Egy történettel válaszolt: A két fogság közötti időszakban Richárd meglátogatta a kolozsvári teológiát, bekopogott az ismerős professzorokhoz. Mindenki örült Richárd szabadulásának, illendőképpen sajnálkoztak, udvariasan együttéreztek vele, látva a meggyötört, csonttá és bőrré fogyott férfit. Amikor Horváth Jenő meglátta őt az ajtóban, azonnal megterítette az asztalt, bakancsot, ruhát keresett neki, majd elváláskor, miután jól elbeszélgettek, szégyenkezve pénzt csúsztatott Richárd zsebébe.

Cellánkba egyetlen olyan fogoly került, aki korábban nem volt lelkész. Egy szem közbüntényes a politikaiak között: így hát őt nevezték ki szobafőnöknek. Az is feladatai közé tartozott, hogy megfigyeljen minket, és szállítsa a híreket rólunk azoknak, akik a fogság alatt sem szüntenek meg kihallgatásokkal, megaláztatásokkal gyötörni bennünket. Láthatóan élvezte a főnökséget, és mindenről, ami a cellában történt, értesítette megbízóit. Mindenki megvetette, senki sem állt szóba vele. Én nem voltam hajlandó lemondani róla, többször kísérletet tettem arra, hogy közelebb kerüljek a lelke legmélyén rejtőző emberhez. Barátságunk nem sokáig tartott.

A börtönélet íratlan szabálya a „segíts magadon”. A foglyok a lepedőkből, párnahuzatokból lehasított keskeny csíkokkal foldozták meg rongyos fehérneműiket, szétmálló szveterüket. Persze szigorúan tiltották ezt az eljárást, de nem nagyon tudták megakadályozni, mert nehezen volt ellenőrizhető. Én olyan jó fiú voltam, hogy soha nem vetemedtem a lopás szörnyű bűnének előre megfontolt véghezvitelére. Egyszer azonban a szükség rávitt arra, hogy engedjek a kísértésnek.

Egy senki által nem használt párnahuzatból elcsentem pár centit, foltnak. Szobafőnök barátom, akit szorgalmasan lelkigondoztam, valahogy rajtakapott. Reméltem tőle némi kiémeletet, csak hogy ő nagy halat fogott, és esze ágában sem volt visszaengedni. 70–80 lelkész előtt kihirdette:

– A szenteskedő Visky meglopta az államot, ezért elnyeri méltó büntetését.

Nem a magánzárkától ijedtem meg, inkább az gyötört rettetesen, hogy gyalázatot hoztam az Úr nevére. A halált is szívesebben elviseltem volna. Kétségbeesve fohászkodtam: „Uram, ölj meg engem! Bemocskoltam nevedet annyi ember előtt, akik tőlem is hallottak felőled...” Csupa bűnbánat és halálvágy lettem egyszerre. Legnehezebben a testvéreim előtt hordoztam a szégyenemet: egy cellában voltam hozzám közel álló lelkészekkel, három teológus diákkal, egy unitárius esperessel, sőt teológiai professzorokkal is.

Vergődő lelkiállapotomban bűnvallásra szántam el magam: odamentem Richárdhoz, hogy gyógyulást találjak a lelkemnek. Elsírtam előtte a bűnömet, és vártam a felülről való bocsánat kihirdetését. Richárd nem sokáig váratott magára, ezt mondta:

– A hatóság elragadott a családotól, mindenedet elvette, megfosztott szabadságodtól, 22 évi kényszermunkára és szigorított börtönre ítélte, és te most itt mindenkinek a szeme láttára egy rongyszalagért vagy bánatos. Az nem fáj, hogy emberek mennek kárhozatba miattad, és nem hallják tőled a szabadítás evangéliumát? Hamis bűnbánat gyötör! Az egész huzatot el kellett volna lopnod és megosztanod másokkal. Amiatt bánkódj, hogy nem ezt tetted.

Akkor értettem meg Ágostont: csalóka bűnbánat az, amikor nem a bűn fáj, amit Isten ellen követtünk el, hanem leplezett hiúságunk és nagyra tartott kegyeskedésünk sérül.